

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

126:1. 2006

Barnarbete, barns arbete eller hobby?

Stallarbetet i generationsperspektiv

Av Susanna Hedenborg

I denna artikel skall jag studera stallarbetets karaktär och villkor under andra hälften av 1900-talet.¹ Mycket av det arbete som utförs i stallet görs av minderåriga och därför är det stallarbetet som barnarbete som är av intresse här. Arbetet med andras hästar står i fokus. Förutom att belysa ett arbete som hittills varit relativt osynligt i historisk forskning är syftet att diskutera och utveckla två teoretiska begrepp: generationsperspektiv och barnarbete. Hur kan begreppen förstås och hur kan de användas för att belysa arbetsrelationer som annars skulle bli osynliga?

Jag har framför allt studerat galoppsporten. Trots det tror jag att det är möjligt att generalisera delar av beskrivningarna till annan hästsport. Stallarbetet i sig är likartat i alla grenar av hästsporten, vilket jag kommer tillbaka till i nästa avsnitt. Samtidigt finns det inom galoppsporten särskilda institutionella villkor. Hur de påverkar villkoren för arbetet i stallet och hur galoppsporten därför skiljer sig från till exempel ridsport kommer att beröras.² I föreliggande artikel kommer jag inte att diskutera genusrelationer även om det är uppenbart att hästsporten i stort har gått från att vara ett manligt till att bli ett kvinnligt område.³ Anledningen till det är, för det första, att konti-

1. Den här artikeln är del av en större studie, *Arbete, kultur och makt i svensk trav- och galoppsport 1900–2004*, som jag bedriver tillsammans med Mats Greiff.

2. Källmaterialet utgörs av intervjuer, tidskrifter och fackligt material. Intervjuer har gjorts med fjorton personer, sju kvinnor och sju män. Åtta av dem inledde sina karriärer inom hästsporten under 1940- och 1950-talen, medan de återstående sex inledde sina under 1970- och 1980-talen. Grupperna representerar på det sättet olika generationer inom hästsporten. De har alla fått svara på frågor som berör hur de började rida och arbeta i stallet. Jag har valt att ange personernas riktiga namn – naturligtvis i samförstånd med intervjupersonerna – eftersom jag anser att de, precis som kända människor, har rätt att få sina namn i historien.

3. Hästsporten är en av våra populäraste fritidssysselsättningar. Det finns 216 000 medlemmar i Ridsportsförbundet. Av dessa är 85 % kvinnor och 65 % är under 25 år. Se SOU 2000:109, *En svensk hästpolitik*, s 13f.

Docent Susanna Hedenborg, f 1964, är verksam vid Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet. Bland hennes senaste alster kan nämnas *Reproduktionens resurser. Spädbarnsvård i Stockholm 1750–1850*.

Adress: Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet, Box 513, 751 20 Uppsala

E-post: susanna.hedenborg@ekhist.uu.se

nuitet snarare än förändring står i fokus, och ett vanligt sätt att lära sig arbetet med hästar är och har varit att börja som barn vare sig man varit pojke eller flicka. För det andra diskuterar jag genusrelationerna inom hästsporten i andra artiklar.⁴

Arbetet med hästen

I arbete med hästar finns återkommande moment som måste utföras med alla hästar och varje dag. I Mats Mellbergs bok *Hästhållning i praktiken* ges olika exempel på vad stallarbete på en ridskola, ett trav- och ett galoppstall kan innebära.⁵ Gemensamt är att dagen börjar med utfodring, kontroll av hästarna och rengöring av stallet (mockning). Hästarna utfordras sedan två eller tre gånger till under dagen. Även mockningen kan behöva bättras på några gånger. Andra dagliga verksamheter består i att rasta hästar; i hage, genom ridning, promenader (med personal eller i skrittmaskin – en maskin som ser ut som en torkvinda vid vilken flera hästar sätts fast och går runt i en cirkel), eller körning. Hästarna behöver dessutom rengöras genom borstning, ryktning och kanske genom att duschas. Ibland behöver hästar extra omvårdnad – de behöver skos och verkas (det vill säga hästens hov görs lagom lång) eller behandlas av en veterinär. Om verksamheten är inriktad på tävling krävs dessutom att hästarna transporteras till tävlingsplatsen och att någon tar hand om dem där. Förutom det direkta arbetet med hästen behöver stallmiljön ses över under dagen: utemiljön och manegen behöver vårdas, sadlar och tränns måste rengöras och smörjas, redskapen liksom administrativa uppgifter måste skötas. Arbetet är fysiskt krävande och smutsigt och dagarna kan bli långa.

Stallarbetet påminner om omvårdande arbete, där människor är i fokus. Det måste utföras dagligen – alla årets dagar. Det finns även en annan likhet med det omvårdande arbetet som handlar om orsakerna till att någon valt arbetet – föreställningar om arbete som frigörande eller arbete som tvång. Arbetet i vården beskrivs gärna som ett kall – man kan inte tänka sig att arbeta med något annat. Stallarbetet är inte ett kall, men beskrivs som en hobby. I båda yrkesvalen är inslaget av (chimärisk?) frivillighet stort. Samtidigt skiljer sig stallarbetet från det omvårdande arbetet i det att det ofta är

4. http://www.idrottsforum.org/articles/greiff/greiff_hedenborg050308.html; Susanna Hedenborg, "The Changing Gender of the Jockey. Horse Racing in Sweden 1890–2000", kommande.

5. Mats Mellberg, *Hästhållning i praktiken*, Stockholm 1995, s 54–65.

samma personer som arbetar i stallet alla dagar och en stor del av arbetet bedrivs utomhus.⁶

Skötseln av djur och av människor betalas dåligt. Lönen är i dag låg i båda sektorerna. Hästskötarnas lön relaterad till andra lantarbetargrupper har dessutom sjunkit under 1900-talet.⁷ Till yttermera visso utförs en del av arbetet svart. I en artikel i tidskriften *Ridsport* påpekar nyblivna hippologer att det finns en hel del svartarbete i hästsporten.⁸ Det finns även många praktikanter och den fackliga anslutningen är låg. I tidskriften *Lantarbetaren*, Svenska lantarbetareförbundets organ mellan 1920 och 2000, beskrivs det så här 1989:

De flesta sköter sina hästar själva med hjälp av familjen eller frivilliga skolflickor som mer än gärna kommer till stallarna före och efter skolan. Det där med lön är det lite si och så med. De flesta är glada om de får rida.⁹

I tidskriften kom hästskötaryrket under 1970-, 1980- och 1990-talen allt mer att framställas som ett yrke med låga löner och dåliga arbetsvillkor. På 1990-talet handlade det dessutom om att hästskötarna, som nu till en stor del var unga kvinnor, utsattes för sexuella trakasserier på arbetsplatserna. Det var framför allt hästskötarna i travet som ägnades uppmärksamhet, men även artiklar om hästskötare i andra sammanhang förekom.¹⁰

Minderårigas arbete i stallet

En princip för arbetets organisation som jag tror förklarar att man accepterat arbetsvillkoren, är att en stor andel av dem som arbetat med hästar har varit

6. För en karakteristik, se "Trav och galoppsport i Sverige", Departementsskrivelse Jordbruksdepartementet (Ds Jo) 1972:8, s 86.

7. Kollektivt avtal mellan å ena sidan Svenska galopptränarföreningen och, å andra sidan, Svenska lantarbetareförbundet och dess avdelning 275 åren 1939, 1949 och 1960 samt *Lönestatistik årsbok för Sverige* 1939, 1949, 1960, 1974; *Lantarbetaren* 1975:4, s 3. http://www.kommunal.se/avtal/avtal_statistik/artiklar/2.cfm?t=32&start=1, 2004-09-14, *Ridsport* 2004:23, s 22. För en sammanställning, se Susanna Hedenborg, "Stallarbetets villkor och hästskötare under 1900-talet", kommande.

8. *Ridsport* 2004:2, s 16f.

9. *Lantarbetaren* 1989:8, s 6f.

10. *Lantarbetaren* 1972:1, s 7f; 1972:2, s 1; 1973:1, s 4f; 1973:2, s 3; 1973:10, s 4f; 1974:2, s 6f; 1974:6, s 5; 1974:7f, s 4; 1974:11, s 4f; 1975:4, s 3. Under 1980-talet ökade antalet artiklar om hästskötare, men se särskilt 1982:10, s 4ff; 1983:6f, s 4-8; 1984:8, s 10f; 1984:10, s 4-9; 1984:12, s 12f; 1986:2, s 8f; 1987:7, s 14f; 1988:1, s 10f; 1989:8, s 12f; 1991:8, s 14f; 1991:5, 34; 1992:3, s 5; 1992:7, s 12; 1992:9, s 24; 1993:2, s 31; 1993:5, s 31; 1993:5, s 4f; 1993:4, s 4ff; 1994:2, s 4-7; 1994:8, s 17; 1995:8, s 11f; 1996:2, s 12f; 1997:6, s 10; 1997:1, s 15; 1998:7, s 7; 1998:2, s 11; 1998:4, s 15; 2000:3, s 2, 4-7; 2000:9, s 10ff.

minderåriga. Stallarbetet har varit ett sätt för dem att tillägna sig yrkeskunskaper.¹¹

För att förstå hur stallarbetet organiseras och kodas måste därför generationsaspekten beaktas. Inom kvinno- och genusforskningen har kvinnors och mäns arbete studerats sedan 1960-talet. Ungefär samtidigt med att intresset vändes mot kvinnors arbete uppmärksammades barnens historia. Precis som kvinnoperspektivet uppträdde då barnperspektivet. Att ha ett barnperspektiv kan betyda att man synliggör barn. Hur har barn det eller hur har de haft det? Ett barnperspektiv kan också innebära att man i varje given situation funderar över hur ett beslut påverkar barn eller att man låter barns röster komma till tals.¹² I historien är det svårt att höra barnens röster, eftersom de flesta barn inte har lämnat brev eller dagböcker efter sig.

Ett sätt att synliggöra hur barn har haft det är att fråga dem som i dag är vuxna hur deras barndom gestaltade sig. Jag har djupintervjuat fjorton personer som arbetar inom galoppsporten i syfte att analysera barns arbetsvillkor inom sporten. Det finns självklart flera metodologiska problem med intervjumaterial. Ett av dem är att det är svårt att veta om de numera vuxna informanterna minns rätt, men bland mina intervjupersoner finns en intressant samstämmighet i berättelserna om när man började arbeta och hur arbetet gick till som ökar trovärdigheten. Hur detta framställs har att göra med definitionen av arbete. Obetalt arbete utfördes tidigt. Lars Swärd, som varit amatörryttare inom kapplöpningssporten, berättar att han började rida när han var i elvaårsåldern på 1940-talet. Han motionerade de hästar som inte officerarna hann med på A6 i Jönköping.¹³ En annan framgångsrik amatörryttare och -tränare, Christina Odenberg, i dag mest känd som Sveriges första kvinnliga biskop, började motionera kapplöpningshästar som nioåring.¹⁴ Hubert Doria, proffstränare på Täby, berättar en liknande historia om hur det var när han började rida i Polen på 1950-talet. Han hade aldrig ridit tidigare när hans mamma tog honom till galoppbanan när han var fjorton år. Där fanns en ridskola där han lärde sig att rida, men han kom även att utföra arbetsuppgifter på galoppbanan.

11. Regeringens skrivelse 2003/04:54 *Handlingsplan för åtgärder inom hästsektorn* (överlämnad 11/12 2003). Att barn arbetar med hästar är inte nytt. I den franska pageutbildningen ingick staltjänst.

12 En av få som analyserar samhällsförändringar på detta vis är Stefan De Vylder, *Barn och ekonomisk politik*, Stockholm 1997. När det gäller barns röster se bland annat Per-Johan Ödman & Mats Hayen, *Främlingar i vardagen. Liv och pedagogik vid Stora barnhuset i Stockholm på 1700-talet*, Stockholm 2004.

13. Lars Swärd 2004-06-15.

14. Christina Odenberg 2004-08-20.

– Och sen hängde du där på galoppbanan?

– Jag hängde på galoppbanan och jag gillade galoppen. Men jag fortsatte att utveckla mig och utbilda mig i vanlig ridning, fälttävlan och hoppning. Men jag red lite galopphästar och gjorde lite morgonarbete. Det var inte mer med det.¹⁵

I intervjun framkommer tydligt att det arbete som Hubert faktiskt utförde – ”red lite galopphästar och gjorde lite morgonarbete” – inte räknades som arbete. Det var ett sätt att lära sig och att utvecklas. Dessutom arbetade han frivilligt. Men om inte Hubert utfört sysslorna hade de behövt utföras av någon annan – kanske någon som skulle ha betalt. Och i så fall hade det varit tydligt att det var ett arbete. Här ställs problemet med definitionen av arbete på sin spets. Begreppet är värdeladdat och definitionerna varierar. När vi talar om arbete avses ofta *betalt* arbete. Det är dessutom betalt arbete som räknas när man studerar förvärvsintensitet och BNP.¹⁶ Att koncentrera sig på det betalda arbetet är problematiskt när man studerar arbetet med hästar, eftersom de sysslor som utfördes inte alltid ersattes i pengar.¹⁷ Om vi bara studerar det betalda arbetet så osynliggör vi många av dem som arbetade i stallarna. Som jag ser det utförde Christina, Lars och Hubert ett arbete som var viktigt för galoppsporten, även om det var obetalt.

Även 20 år senare började barn arbeta med hästar vid tidig ålder. John Ricketts, i dag proffstränare, arbetade i stallet innan skolan redan när han var runt tio år. Efter skolan red han. I stallet fanns som mest fem ponnyer. Några var egna, men de andra var ”problemponnyer” som John skulle uppfostra. Det var helt och hållet Johns ansvar att sköta dem.¹⁸ John arbetade i England, men svenska förhållanden på 1970-talet beskrivs på samma sätt. Amatörtränarna Lena Natt och Dag, Nadja Bellander och Helena Gärtner berättar att de som barn arbetade i stallet på helgerna mot att de fick rida vid ett annat tillfälle och att de var i stallet på eftermiddagarna för att ”hjälpa till”. Nadja berättar om sina erfarenheter på en ridskola:

15. Hubert Doria 2004-01-06.

16. Se Agneta Stark, ”Arbete och liv – genuskontrakt i omförvandling?”, *Kvinnotvetenskaplig tidskrift*, 22:3-4 (2001) s 39-55. Se även Susanna Hedenborg & Ulla Wikander, *Makt och försörjning*, Lund 2003, s 26ff.

17. För en längre diskussion om hur forskaren kan bryta upp dikotomin betalt/obetalt arbete med hjälp av begreppet ”total social organisation of labour”, se Miriam Glucksman, *Cotton and Casuals. The Gendered Organisation of Labour in Time and Space*, Durham 2000, s 18-21. Glucksman syftar framför allt till att diskutera försörjning. Det gör inte jag i denna artikel.

18. John Ricketts 2004-04-02.

– Vi mockade, fyllde hö-nät och borstade och gjorde en massa mark-tjänst som behövde göras. Man utnyttjades som slavarbetare. Jag vet inte hur gamla vi var – men mellan tio och tolv år. Vi var två småflickor som jobbade. Man jobbade från sex på morgonen till sex på kvällen, för en ynka ridbiljett som i bästa fall var värd 20 eller 25 kronor. Om man använde den fick man ändå lägga till ett par spänn för att få ihop till en riktig ridlektion.¹⁹

Att arbeta nästan gratis på detta sätt hörde till en viss ålder. Efter det att folkskolan (eller motsvarande) var slut formaliserades arbetet något mer och man började få betalt. År 1948 började Bruno Nilsson i sin fars (Nils Nilssons) stall på Jägersro. När han var fjorton år och slutade skolan sade hans far att han fick välja mellan travet och galoppen. Något annat alternativ var inte att tala om. Bruno var uppväxt på banan. Familjen bodde under läktaren och både fadern och farfadern var tränare där. Bruno valde galoppen eftersom den som red fick betalt för varje ritt. Det fick man inte om man körde hästar i travet.

Det var fler än Bruno som började få betalt i fjortonårsåldern och som upplevde att det var ett sätt att bli vuxen.²⁰ Alan Jack, som i dag bland annat är ansvarig för "Ung Jägersro",²¹ berättar om hur det var att börja rida på 1940-talet i England. Alan hade aldrig tidigare ridit, även om hans far var en välkänd hinderjockey.

– En dag hämtade min mamma mig från skolan. Jag var fjorton år. Hon hade ordnat en plats till mig hos en berömd tränare. Vi åkte tåg dit. På tåget gav hon mig ett brunt paket och sa: Gå in på toaletten och byt om till det här. Det var ett par långbyxor – mina första långbyxor. Jag började hos en tränare och arbetade i stallet. Skolan slutade jag med efter ett tag. Stallet och ridningen tog all tid.²²

Även längre fram på 1900-talet fick de intervjuade betalt för att arbeta i stall-
let när grundskolan var över. Annette Jarvén, som i dag är tränare och jockey,

19. Nadja Bellander 2003-10-09.

20. Hubert Doria valde att fortsätta att arbeta med hästar; Hubert Doria 2004-01-06. Även Ragnar Gustafsson och Lars Swärd gjorde ett sådant val men inom armén; Ragnar Gustafsson 2004-09-14 och Lars Swärd 2004-06-15. Kerstin Strömbom berättar om hur hon avbröt gymnasiet för att helt sysselsätta sig med hästar; Kerstin Strömbom 2005-03-31. Christina Odenberg och Kaj Sköld, dressyrtränare, däremot fortsatte med hästarna vid sidan av annan verksamhet; Christina Odenberg 2004-08-20 och Kaj Sköld 2004-01-25.

21. För en presentation av verksamheten se http://www.jagersro.m.se/ung_ja/, 2004-09-15.

22. Alan Jack 2004-06-14.

berättar att hon pryade på Jägersro när hon gick i högstadiet. Efter nionde klass började hon arbeta på banan hos en av tränarna. Även John Ricketts berättar att han slutade skolan vid femton år och åkte till Newmarket (galopp-sportens centrum i England) där han arbetade åt en professionell tränare.

Ett maktperspektiv

Det räcker inte att lyfta fram och beskriva barns situation för att förstå barnarbetet. Det är först när barns situation sätts i relation till vuxnas som den kan analyseras. Den engelske historikern Harry Hendrick menar att barn och vuxna måste relateras till varandra. Detta perspektiv kallar han ett "åldersperspektiv". Hendrick menar vidare att barndomshistoria måste dra lärdomar av genushistoria: för det första måste ålder användas som en analyskategori på precis samma sätt som genus; för det andra måste ålder betraktas relationellt (barns historia måste relateras till vuxnas); för det tredje måste barndomshistoria, precis som genushistoria, ifrågasätta de maktstrukturer som omger åldersrelationerna.²³ Att använda begreppet ålder för att analysera barns situation är problematiskt, eftersom "ålder" snarare förknippas med specifika egenskaper än med maktrelationen mellan personer i olika åldrar. Därför väljer jag att använda begreppet "generationsperspektiv".

Generationsbegreppet är inte heller oproblemiskt. En betydelse av begreppet är att en generation är en grupp personer som på grund av sin ålder delar erfarenheter som påverkar deras ställning i samhället, men också samhällets utveckling.²⁴ En invändning mot att använda "generation" i en annan betydelse än denna, är att begreppet urvattnas.²⁵ Samtidigt uttrycker det en relation, till skillnad från begreppet ålder, och den relationen är viktig för förståelsen av vad barndomen innebär. Begreppet kan därför användas för att peka ut en social kategori med samma status som social klass, genus och etnicitet.

En annan anmärkning som riktats mot begrettets användning har varit att

23. Harry Hendrick, *Children and Childhood and English Society 1880–1990*, Cambridge 1997, s. 4.

24. För vidare referenser om en sådan användning av begreppet generationsperspektiv, se Monika Edgren, "Ålders- och generationsskillnad i ett intersektionellt perspektiv", i Nils Andersson, Lars Berggren & Mats Greiff (red), *Sociala konflikter och kulturella processer: Historia med människor i centrum*, Malmö 2004, s. 277–302. Om jag uppfattar Edgren rätt hävdar hon även en annan betydelse av begreppet, som påminner om min egen definition. Det är relationen eller, som Edgren säger, skillnaden som upprättas mellan människor och som påverkar erfarenheter, upplevelser och handlingsutrymme som är det intressanta. Se särskilt s. 284.

25. För en kritik av begreppet, se Anna-Liisa Närvänen & Elisabet Näsman, "Childhood as a Generation or Life Phase?", *Young. Nordic Journal of Youth Research*, 12:1 (2004) s. 71–91.

"barndom" inte bara kan relateras till "vuxenhet". Inom dessa kategorier finns det flera olika grupper. Det är en kritik som också riktats mot de andra sociala kategoriseringarna och som uppmärksammar att begreppen inte får användas alltför generellt. Tiden och rummet, liksom andra sociala kategoriserings skärningspunkter med barndomen, måste därför beaktas i analysen.

En tredje kritik mot begreppets användning har varit att barndom som social kategori har pekat ut en grupp som är mer rörlig än andra grupper. Barn är barn bara under en period i sitt liv. Denna slutsats leder sociologerna Anna-Liisa Närvänen och Elisabet Näsman fram till att rekommendera ett annat begrepp: "livsfas".²⁶ Livsfaser skulle kunna ses som kortare perioder än de två långa perioder, barndom och vuxenhet, som nämnts ovan. På det viset skulle forskaren kunna skilja mellan till exempel spädbarn och skolbarn, som naturligtvis inte upplever sin samtid likadant. Det är bra, men inte heller livsfasbegreppet är så lyckat – inte minst på grund av dess koppling till individualpsykologiska resonemang och att livsfas, i denna betydelse, precis som åldersbegreppet, implicerar vissa egenskaper. Här kan man invända att begreppet trots det använts för att studera sociokulturella kontexter,²⁷ vilket i sin tur kan innebära att även livsfasbegreppet urvattnas om det inte, i likhet med generationsbegreppet, definieras tydligt. Därför väljer jag, trots kritiken mot begreppet, att använda "generation" för att, för det första, understryka att vad som konstituerar barndomen måste ses i relation till vuxenhet.²⁸ För det andra vill jag betona att perspektivet implicerar en maktrelation. Att använda ett generationsperspektiv innebär därför att man måste ställa frågor som: vem bestämmer över barnen, hur mycket får barnen bestämma, vem beslutar om att barn ska arbeta och med vad samt, inte minst, vem får barnens inkomster?

För att kunna besvara dessa generella frågor behövs mer forskning om barns arbete. Här skall jag explorativt lyfta fram makten över arbetet i stallet. Makten kan relateras till rätten att bestämma över vad man skall göra i stallarbetet. För att komma åt makten kan man, som Näsman, diskutera barns delaktighet i beslut i flera steg: att få information, att bli tillfrågad, att få ta initiativ och till sist att tillsammans med vuxna få ta beslut.²⁹

26. Närvänen & Näsman 2004, s 83ff.

27. Närvänen & Näsman, 2004, s 84.

28. Jag menar dock inte att alla i gruppen barn skulle ha samma egenskaper; att exempelvis en tvååring och en sjuåring kan förstås på samma sätt.

29. Elisabet Näsman, "Barn, barndom och barns rätt", i Lena Olsen (red.), *Barns makt. Barn som aktörer*, Uppsala 2004, s 53–75.

Gemensamt för dem som berättar om arbetet i stallen är att deras möjligheter att själva bestämma vad de skulle göra var kraftigt begränsade. De betonar visserligen starkt att det var ett eget val att arbeta med hästar, men väl på plats var det tränaren som bestämde allt. I relation till den delaktighetsstege som presenterats ovan skulle det kunna uttryckas som att hästskötarna fick information. Deras delaktighet i besluten var med andra ord minimal.

Att hästskötarna generellt har haft lite att säga till om är tydligt. För att anställas som hästskötare behövde man fram till slutet av 1950-talet kunna visa upp en tjänstebok. I denna skulle arbetsgivarna fylla i vilken typ av anställning man hade och när man påbörjade och avslutade densamma. Så kontrollerade arbetsgivarna att hästskötarna inte lämnade sitt arbete för att arbeta hos någon annan.³⁰ Tjänsteböcker för hästskötare inom galoppen fanns även på andra håll. Historikern Fergus D'Arcy menar att man fram till 1866, då tjänsteböckerna infördes på Irland, hade stora problem med att stallpersonalen rymde. Böckerna var ett sätt att stabilisera förhållandena och kontrollera arbetskraften.³¹ Man kontrollerade även stallpersonalens beteende på annat sätt. I den svenska Jockeyklubbens reglemente från 1944 understryks att stallpersonalen måste vara "ärlig, pålitlig, punktlig och nykter samt såväl i som utom tjänsten vinnlägga sig om ett städat uppträdande och en god van del".³² I ett senare reglemente betonas bara betydelsen av att en person som anställdes var lämplig och på 1980-talet förekommer inte stallpersonalen längre i Jockeyklubbens reglemente.³³ Arbetsförhållanden regleras till en del i fackliga avtal, men som påpekats ovan var den fackliga anslutningen låg.³⁴

De sociala relationerna reglerades även informellt. Arbetet i stallen skulle lära barnen det fortsatta arbetet och barnen lydde de vuxna. Bruno berättar att han för att få rida de bästa hästarna behövde rida bäst i stallen. Det räckte inte med att vara tränarens son. Kanske var det till och med hårdare för Bruno än för de andra som arbetade i stallen. Gjorde man inte som fadern sade "fick man veta att man levde", berättar Bruno.³⁵

30. Jockeyklubbens reglemente 1929, § 104; s st 1944, § 37; s st 1956, § 24. Därefter försvinner kravet på tjänstebok.

31. Fergus D'Arcy, *Horses, Lords & Racing men. The Turf Club 1790–1990*, The Curragh 1991, s 101.

32. Jockeyklubbens reglemente 1944, § 36. Jockeyklubben var fram till 1959 den centrala organisationen för galoppsporten. Därefter övertog Svenska galoppsportens centralförbund och senare Svenska galopp detta arbete.

33. Jockeyklubbens reglemente 1975, § 163.

34. För en längre diskussion om hästskötarna och facket, se Susanna Hedenborg, "Stallarbetets villkor och hästskötare under 1900-talet", kommande.

35. Bruno Nilsson 2004-06-04. Se även *Trav- och galopporden*, Vinternummer 1950, s 46.

Att Bruno växte upp på 1940-talet då synen på barns uppfostran skilde sig från i dag påverkade säkert faderns och sonens relation till varandra.³⁶ Bruno var visserligen uppvuxen i Malmö, men arbetade med något som kunde liknas vid det arbete som barn på landsbygden utförde. Där var det också vanligt att barn arbetade. Hur mycket de fick hjälpa till berodde på social klass och kön. Torparsöner arbetade hårdare än bondsöner. Torparsönernas arbete syftade direkt till försörjning, medan bondsönernas handlade om föreberedelse för deras framtida arbete. Bondsönernas arbete framställdes även som anpassat efter ålder och förmåga. Det lämnade dessutom tid till skola och lek.³⁷

Stallarbetet var ett hårt arbete – på det sättet påminner det om torparsönernas – men samtidigt var det en praktisk skolning. Det är också viktigt att komma ihåg, att trots att samhället och många barns förhållanden i övrigt ändrades under andra hälften av 1900-talet, återfanns dessa maktrelationer i stallet även vid slutet av 1900-talet. John berättar om sina erfarenheter av långa arbetsdagar och fysiskt hårt arbete. På sin första arbetsplats kom han snart att göra två personers jobb, eftersom stallpersonalen ofta avvek.³⁸ Det han önskade göra var att rida och det fick han också till viss del, men när tränarens son fick allt fler ritter gav han upp och sökte ett annat arbete:

– I början när jag kom dit hade hon 23–24 hästar. Det var alltid för lite personal. Hon var en tuff kvinna och det var mycket arbete från klockan sex på morgonen till klockan två på eftermiddagen och sedan från klockan fyra till klockan sju på kvällen. Efter ett tag var jag både hästskötare och stallchef. Då blev arbetet riktigt hårt och det var svårt att behålla personal. Folk kom och stannade några dagar och försvann sedan mitt i natten, eftersom de var för rädda att berätta för henne att de ville sluta. Det riktigt svåra för mig var att hon hade en son i min ålder som började rida och han fick rida de hästar som jag skulle ha fått rida löp med. Det var som om hon inte ville att jag skulle rida i löp. Hon ville att jag skulle stanna i stallet och det var inte vad jag ville. Så jag slutade.³⁹

36. För exempel på hård disciplinering i barnens fostran under första hälften av 1900-talet, se Claes Ekenstam, *Kroppens idehistoria. Disciplinering och karaktärsdanning i Sverige 1700–1950*, Hedemora 1993, kapitel 3–5. För relationen mellan barn och fäder, se Gunhild Kyle, "Från patriark till pappa" i Philip Hwang (red), *Faderskap i tid och rum*, Stockholm 2000, s 155–191. Kyle menar dock att faderskapet som dominerande i föräldra–barn–relationen har fått ge vika för moderskapet under 1900-talet.

37. Britt Liljewall, "Minnen av barnarbete runt sekelskiftet 1800", i Mats Sjöberg (red), *Jordbrukets barn. Barns och ungdomars fostran i agrara miljöer*, Stockholm 2004.

38. Att tränaren bestämde allt beskriver även Alan Jack 2004-06-14. Hans första tränare beskrev det som att Alan skulle betrakta honom som en far. Hästskötare som avvek kunde bli hämtade tillbaka av polisen.

39. John Ricketts 2004-04-02.

Att denna arbetsordning inte bara gällde för dem som arbetade i galoppstallarna är tydligt. Lena berättar om sin tid på Strömsholm att arbetet var fysiskt tungt och att hon inte fick bestämma mycket själv. Hon var något äldre än John, men hennes upplevelse av arbetet påminner om dennes. Hon började tidigt på morgonen med att släppa ut de egna hästarna. Därefter fortsatte hon med att släppa ut andra och mocka åt dem, borstade och fodrade hela dagarna. Trots det, och hur hon än försökte, fick hon skäll.

– Hästarna skulle vara ute en timme om dagen, en timme exakt! Var hästen inne fem minuter för tidigt, så fick jag skäll. Jag fick skäll jämt, hela tiden. Jag hade tagit in dem för tidigt eller för sent och vad man än gjorde så var det alltid fel. Ösregnade det och jag tog in dem, då skulle dom ju gå ute. Och ösregnade det och jag inte hade tagit in dem så, kunde dem ju inte gå ute. Ja, allt var fel och jag fick skäll hela tiden.⁴⁰

Det hästkötarna kunde göra i protest mot arbetssituationen var att sluta. Visserligen fanns det i det fackliga avtalet en uppsägningstid. Men som påpekats ovan var/är få av hästkötarna anslutna till facket och som antyddes ovan i Johns citat kunde man sluta från en dag till en annan. Liknande berättelser återkommer hos andra intervjuade.⁴¹

Trots att arbetet var fysiskt hårt och lämnade litet utrymme för att bestämma något själv uttryckte de intervjuade en stolthet över att de klarade av det. Nadja talar om att det var "hög status" att arbeta på helgerna. Några ursäktar även tränarnas beteenden och säger att de i dag förstår dem. Bruno menar till exempel att han nog skällt lika mycket på sina egna barn som fadern skällde på honom, eftersom man som tränare och ansvarig inför hästägarna inte kan motivera att en familjemedlem rider, om den personen inte är den bästa ryttaren.⁴² Arbetet valdes frivilligt och var ett sätt att lära sig ett yrke, men den vuxna undervisade och tillrättavisade. Att arbetet socialiserade in barnen i vuxenvärlden var tydligt inte minst hos Alan som uttryckte en stolthet över att ha fått bli vuxen.⁴³

40. Lena Natt och Dag 2003-11-29.

41. För Bruno Nilsson som arbetade hos sin far var situationen en annan. Han stannade trots allt skäll fram till dess att han beslutade att själv bli tränare.

42. Bruno Nilsson 2004-06-04. Även John Ricketts 2004-04-02.

43. Nadja Bellander 2003-10-09; Alan Jack 2004-06-14.

Arbetets verkan och funktion

Barns arbete har i barnarbetsforskning kategoriserats utifrån arbetets verkan och funktion.⁴⁴ En viktig engelsk distinktion är *child labour* och *child work*.⁴⁵ Begreppen är svåra att översätta till svenska, men agrarhistorikern Britt Liljewall talar om det onda respektive goda barnarbetet.⁴⁶ *Child labour*, det onda barnarbetet, är skadligt, tvingande och kortsiktigt arbete. Arbetet är exploaterande och utförs av ekonomisk nödvändighet. I ett längre tidsperspektiv ger det negativa konsekvenser för barnets utveckling. *Child work*, det goda barnarbetet, inkluderar arbete som inte överstiger barns krafter och förmåga. Det är arbete som varken är skadligt eller utesluter skolgång och lek. Beteckningarna ont och gott är starkt värdeladdade och därför svåra att använda. Jag föredrar här att tala om det skadliga och oskadliga arbetet. Det innebär att jag lyft ut en specifik dimension ur de tidigare begreppen *child labour* och *child work*. Därmed vill jag betona fysisk eller psykisk skadlighet respektive oskadlighet.

Det är inte bara studier av arbetets verkan som behövs om vi skall förstå barnarbetet. Historikern Mats Sjöbergs begrepp instrumentellt respektive socialiserande arbete beskriver arbetets funktion. Det instrumentella arbetet har som främsta mål att bidra till hushållets försörjning, medan det socialiserande arbetets mål är barnets fostran och utbildning.⁴⁷ Det är inte lätt att skilja mellan fostrande och instrumentellt arbete. Allt arbete kan ses som fostrande genom att individen insocialiseras i ett arbetsliv med arbetstider, arbetskamrater och löneutbetalning. Ändå vill jag hävda att det fostrande arbetet är något annat i det att individen tillägnar sig specifika yrkeskunskaper. Den pojke som rensade rovfälten utförde ett annat slags arbete än den pojke som arbetade som lärling hos sotaren. De arbetade bägge hårt och hade långa arbetstider. Säkert påverkade arbetet deras fysiska utveckling och sotarpojken levde farligt. Men det fanns en viktig skillnad. Sotarpojken kunde bli mästare

44. Per Bolin-Hort har gjort en modell som förklarar varför barnarbetet ser ut som det gör. Modellen uttrycks som en triangel där skolan, familjen och staten utgör olika hörn. Per Bolin-Hort, *Work, Family and the State. Child Labour and the Organization of Production in the British Cotton Industry*, Lund 1989, s 16.

45. Jo Boyden, Birgitta Ling & William Myers, *What Works for Working Children*, Stockholm 1998, s 19–22. I boken understryks också vikten av att fråga barnen själva vad de anser vara arbete.

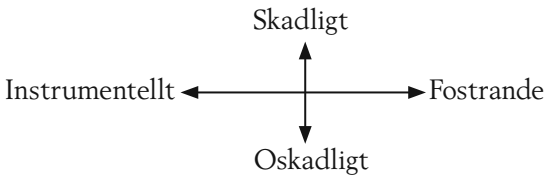
46. Liljewall, 2004, s 61f.

47. Mats Sjöberg, *Att säkra framtidens skördar*, Linköping 1996, s 137f. Sjöberg visar också att barnens arbete i jordbruket grundades på att barnen "fick, kunde, måste och borde" arbeta. Se även Lars Olssons diskussion om det fostrande barnarbetet i det traditionella bondesamhället eller hantverket. I industrierna fanns det två slag av barnarbete: arbete som ledde fram till yrkeskunskaper och arbete som inte gjorde det. Lars Olsson, *Då barn var lönsamma*, Stockholm 1980, s 160.

och genom sitt lärlingsskap fick han yrkeskunskaper. Pojkens arbete på rovfältet var instrumentellt. Det fostrande arbetet var inte mer populärt eller lättare. Många lärlingar rymde från sina mästare och många pigor rymde från sina hushåll. De blev slagna, utskälda och fick inte tillräckligt med mat.

Dikotomierna skadligt/oskadligt och instrumentellt/fostrande skall ses som beteckningar på ytterligheter – som poler på en skala. En stor del av det arbete som utfördes var mer eller mindre instrumentellt/fostrande respektive skadligt/oskadligt.⁴⁸ Genom att relatera polerna till varandra i ett koordinatsystem och placera in olika typer av barnarbete där, kan vi lättare förstå varför visst arbete accepteras men inte annat – och varför viss lagstiftning mot barnarbete är möjlig och inte annan (se modell 1).⁴⁹

Modell 1: Relationen mellan dikotomierna skadligt/oskadligt respektive instrumentellt/fostrande barnarbete

Jag menar att när vi i dag möter barnarbete i tredje världen skräms vi ofta av det instrumentella skadliga arbetet, medan vi har överseende med det fostrande. Barn som arbetar i fabriker där de skadas fysiskt synliggörs. Arbetet är kortsiktigt på det sätt att barn slits ut, utan att lära sig ett yrke som de kan fortsätta med senare i livet. Barnarbeten som kan placeras inom fältet instrumentellt och skadligt accepterar vi inte i dag – ett exempel på det är barns arbete i gruvor. Arbeten som kan placeras inom fältet fostrande och oskadligt är däremot eftersträvsvärda, till exempel när barn hjälper till med disken i hushållet. Arbeten som kan placeras inom de två fälten instrumentellt–

48. Det är så Liljewall använder begreppen; dens 2004.

49. Ytterligare en aspekt av barnarbete är det symboliska arbetet. Begreppet används för att beskriva sådant barnarbete som saknar ekonomisk betydelse. Iréne Flygare menar att ett barn i dag i en jordbrukarfamilj tidigt pekas ut som den som skall ta över arbetet på gården. Det barnet får sedan följa med i arbetet och insocialiseras symboliskt långt tidigare än barnet kan bidra praktiskt till arbetet. Det symboliska arbetet legitimerar generationsöverföringen. Iréne Flygare, *Generation och kontinuitet. Familjejordbruket i två svenska slättbygder under 1900-talet*, Uppsala 1999, samt Iréne Flygare, "Tre generations 1900-talsbarn", i Mats Sjöberg (red), *Jordbrukets barn. Barns och ungdomars fostran i agrara miljöer*, Stockholm 2004, s 196–209. Jag har valt att inte föra in det symboliska arbetet i modellen, eftersom det kan finnas symboliska aspekter av instrumentellt/fostrande respektive skadligt/oskadligt arbete.

oskadligt eller fostrande–skadligt accepteras på vissa grunder. I fattiga delar av världen och i vår egen historia behövs/behövdes barnens inkomster. Då används arbetets verkan som legitimerande – om arbetet inte är alltför skadligt är det heller inte farligt om det är instrumentellt.⁵⁰ I det andra fallet, ett arbete som är fostrande, kan vi ha en högre acceptans för skadligheten, vilket jag nu skall visa genom att tala om hästskötarnas arbete.

Skadligt och fostrande

Beskrivningar av hästskötarnas arbetsvillkor har förändrats över tid. I början av 1900-talet talades det om att stallpersonalen hade ett glamoröst arbete, mot slutet sades det i stället vara slitsamt och underbetalt. Konstruktionen av arbetet har förändrats. I *Lantarbetaren*, i vilken det återfinns ungefär en artikel om galoppsportens arbetare per decennium från och med 1930-talet, framställs arbetet på galoppbanan till en början som avundsvärt. Det talas om "skimmer av romantik" och yrket beskrivs som "djärvt" och "krävande". Henning Strand, avdelningsordförande i Svenska lantarbetareförbundet, som intervjuas i artikeln, blev även tillfrågad om de "vackra damerna som uppvaktar jockeyerna". Hästskötaryrket beskrivs som annorlunda än annat lantarbete och författaren menar att de flesta nog inte ens kände till att hästskötarna var organiserade av Svenska lantarbetareförbundet (se ovan).⁵¹ I en artikel från 1955 däremot, skönjs konflikter om ledighet mellan arbetsgivaren och hästskötaren – hästskötaren fick ledigt när uppgiften var färdig, inte nödvändigtvis när han behövde ledighet. Samtidigt betonas att man i ett stall arbetar för samma mål och att hästens välmående står i centrum. Arbetet beskrivs som intressant och spännande och man betonar att det krävdes "yrkesskicklighet".⁵²

Från 1960-talet råder andra tongångar i *Lantarbetaren*. Nu heter det att många hästskötare byter yrke och att det är en stor omsättning på personalen. Hästskötaryrket beskrivs allt mer som ett yrke med låga löner och dåliga arbetsvillkor.⁵³ Att arbeta med hästar var nu allt annat än glamoröst och i stället för att tala om yrket som eftersträvänsvärt verkar det nu ha upplevts som ett stort problem inom förbundet.⁵⁴

50. För exempel på detta, se Birgitta Qvarsell, *Lek, studera, arbeta – om barns och ungas verksamheter i internationell pedagogisk belysning*, Stockholm 2001.

51. *Lantarbetaren* 1939:22, s 1.

52. *Lantarbetaren* 1955:22, s 12f, 19.

53. *Lantarbetaren* 1965:oktober, s 4f.

Den skiftande tonen i beskrivningen av arbetet kan inte på något enkelt sätt kopplas till arbetsuppgifterna i sig, eftersom de inte förändrades i någon större utsträckning under 1900-talet. Visserligen ökade arbetsbördan genom att varje hästkötare, i alla fall inom galoppsporten, blev ansvarig för fler hästar under senare delen av 1900-talet.⁵⁵ Samtidigt mekaniserades arbetet något genom skrittmaskinens införande och tågresorna byttes mot biltransporter, men i stort sett gör en hästkötare samma sak nu som på 1920-talet. Jag tror i stället att den viktigaste förklaringen till att hästkötaryrket har gått från att ses som något glamoröst till att bli ett lågstatusyrke kan kopplas samman med förändringar på den övriga arbetsmarknaden och en sjunkande relativlön. Den förändrade konstruktionen av arbetet är dessutom sammanvävd med en feminisering. Det glamorösa arbetet utfördes av män, medan i första hand kvinnorna stod för slitet i *Lantarbetarens* beskrivningar. Samtidigt finns det en kontinuitet i arbetet i det att – vare sig hästkötarna varit män eller kvinnor – minderåriga har utfört en stor del av arbetet i stallet.

Oavsett beskrivningar är det för alla som vistats i ett stall lätt att konstatera att arbetet där är tidskrävande och fysiskt tungt. Att det är så framkommer i några av de berättelser som citerats ovan.⁵⁶ Att arbeta med hästar är inte heller ofarligt. Många hästkötare drabbas av förslitningsskador av att mocka och köra ut skottkärror fyllda med gödsel till gödselstacken. Det är även en påfrestning på kroppen att rida mycket. Huruvida någon får förslitningsskador beror visserligen på hur ofta och länge arbetet utförs. Men eftersom många börjar med stallarbete tidigt i livet så är det ändå värt att notera att arbetet frestar på kroppen. Nutida utredningar har understrukit att yrket kommit att bli ett genomgångsyrke på grund av sin karaktär som fysiskt tungt och dåligt betalt.⁵⁷ Flera klagar över onda axlar och ryggar. Arbetet är i de flesta stall inte mekaniserat. Amatörtränare Lena Smedman berättar:

– Det vardagliga är både tungt och mycket och det upptar hela dagarna. Allt som har med sporten att göra är tungt. Det ska släpas in torvströ och tunga höbalar. Det ska bäras havresäckar. Det är inga lätta sysslor man håller på med.

54. För referenser, se not 10 ovan.

55. En uppskattning av antalet hästkötare relaterat till antalet hästar (antalet hästar är hämtat ur *Svensk kapplöpingskalender* samt *Svenska galoppsportens årsbok*) visar att antalet hästar per hästkötare har ökat. För en sammanställning, se Susanna Hedenborg, "Stallarbetets villkor och hästkötare i svensk galoppsport under 1900-talet", kommande.

56. Se även Ds Jo 1972:8, s 86f; SOU 1991:7, *Trav och galopp utredningen*, s 46.

57. Ds Jo 1972:8, s 86f; SOU 1991:7, s 46.

- Sliter man ut sig då? Ser man det, att folk är utslitna?
- Ja, det gör man. Ibland funderar man på hur man ska må när man är runt sextio, sjuttio år. Hur leder och så kommer att kännas. Man känner sig redan ganska stel och krokig både här och där.⁵⁸

Arbetet med hästar är inte bara fysiskt tungt. Flera av de intervjuade berättar även om olyckor de varit med om. Det tycks finnas en tolerans för de risker som man som hästkötare och ryttare måste ta.⁵⁹ Även här finns det ett slags stolthet. Den amerikanska sociologen Carole Case menar att en beredskap för att ta risker och att undkomma farligheter som kan uppstå, är en viktig del av denna kultur.⁶⁰ Att olyckor förekommer är självklart. Den brittiska socialantropologen Rebecca Cassidy menar att ryttare rutinmässigt blir skadade i olyckor, speciellt om de rider över hinder.⁶¹

Att man ändå valt detta arbete förklaras på olika sätt. Bruno menar att han valde mellan travet och galoppen och att valet föll på det senare eftersom man fick betalt. För Alan tycks det inte ha funnits något annat val. Det gäller även informanterna från den senare delen av 1900-talet. John berättar att det var ett sätt för honom att hålla på med hästar. Hans föräldrar skilde sig och de hade aldrig haft råd att köpa en riktigt bra hopphäst. Genom att arbeta med galopphästar kunde han rida och få betalt för det. Nadja berättar en liknande historia. På Täby galopp kunde hon få betalt för att göra det hon gjorde i princip gratis på ridskolan.⁶² Trots att de intervjuade uppger att de sökte sig till galoppsporten för att de kunde få ersättning, kan arbetet för de minderåriga inte betraktas som instrumentellt. Om man fokuserar på möjligheter av progression och hur arbetet lärdes in blir bilden en annan.

58. Lena Smedman 2004-07-15.

59. De flesta olyckor man refererar till är kopplade till ridning. Därför återkommer jag till dessa i en artikel som skall behandla ryttarna.

60. Carole Case, *Down the Backstretch. Racing and the American Dream*, Philadelphia 1991, s 156–160.

61. Rebecca Cassidy, *The Sport of Kings. Kinship, Class and Thoroughbred Breeding in Newmarket*, Cambridge 2002, s 24f. Hur farligt arbetet i själva verket är kan säkert diskuteras. Flera av tränarna menar att det är konstigt att det inte sker fler olyckor än det gör. Det är även troligt att återkommande berättelser om farliga händelser och hur de skall bemästras är hämtade ur den maskulina och militära hästmiljön. Om denna berättar historikern Thomas Sörensen att det repressiva våldet och hårdningen var vanlig bland kronprinsens husarer i Malmö och att männen där fick lära sig att tyst stå ut med en hel del våld; Sörensen, *Det blänkande eländet. En bok om kronprinsens husarer i sekelskiftets Malmö*, Malmö 1997, s 74–78. Att maskulina män skulle tåla en hel del stryk framgår också av annan forskning; Ekenstam 1993, s 99; Christina Florin & Ulla Johansson, *Där de härliga lagrarna gro... Kultur, klass och kön i det svenska läroverket 1850–1914*, Stockholm 1993, s 45ff.

62. Bruno Nilsson 2004-05-20; Nadja Bellander 2003-10-09; John Ricketts 2004-04-02. Även Alan Jack 2004-06-14; Annette Jarvén 2004-04-05.

Skildringarna av arbetet visar att man betraktade det som fostrande.⁶³ Det var även det fostrande inslaget som gjorde att arbetsrelationen mellan arbetsgivaren/tränaren och arbetstagaren/hästkötaren skilde sig från relationer mellan vuxna dito. De intervjuade betonar att man gick in i arbetet för att få lära sig det och därför kunde stå ut med låg lön.

– Eftersom du är oerfaren är det ingen som vill betala dig. Nu när jag tittar tillbaka förstår jag det – jag vill inte heller betala någon särskilt mycket om jag samtidigt skall lära upp dem.⁶⁴

Tränaren hade dessutom ett slags föräldraroll. I galoppsporten, till skillnad från i ridsporten, är relationen mellan tränare och den som ska läras upp institutionaliserad. Lärlingen skall tas om hand på alla möjliga sätt och tränaren har ansvaret.⁶⁵ Ett faktum som ytterligare understryker arbetets fostrande funktion är att det är möjligt att kombinera hästkötarjobbet med att vara lärling. Avancemang uppåt är inbyggt i systemet. Lärlingen ska bli jockey och för jockeyn finns möjlighet att bli tränare. Sådana avancemang finns det flera svenska exempel på.⁶⁶ Samma institutionella möjligheter finns i alla länder med galoppsport, men praktiken kan se annorlunda ut. Case skriver om USA att hästkötarna sällan förbättrar sin position där och Cassidy menar att i England är gränsen mellan att vara hästkötare och tränare tydlig. Mellan dessa positioner finns inga enkla karriärmöjligheter, menar hon. Samtidigt visar annan forskning att det fanns möjligheter att avancera även inom det engelska systemet.⁶⁷

En person som vill bli professionell jockey måste börja med att vara lärling under några år. Under den tiden har lärlingen ett kontrakt med en tränare och denne har ansvar för sina lärlingars utbildning. Bruno menar att ansvaret bland annat består i att låta lärlingarna rida hästar som passar dem, så att de inte utsätts för något farligt.⁶⁸ Alan berättar att han till en början fick rida

63. Arbetet karakteriseras även som fostrande i Ds Jo 1972:8, s 82f.

64. John Ricketts 2004-04-02.

65. Bruno Nilsson 2004-05-20; Alan Jack 2004-06-14.

66. I *Lantarbetaren* 1946:23, s 14f, återges hur tidigare avdelningsordförande och hästkötare Henning Strand nu är tränare. Samma progression talar de intervjuade om.

67. Case 1991, s 37; Cassidy 2002, s 14; R J Moore-Coyler & J P Simpson, "High-Caste Corinthians. Amateurism and the Bloodstock Industry 1945–75", *The International Journal of the History of Sport*, 21:2 (2004) s 289; Mike Huggins, *Flat Racing and the British society 1790–1914. A Social and Economic History*, London 2000, s 168. Huggins understryker avancemangsmöjligheterna men säger samtidigt att jockeyr som blev tränare sällan hade samma utbildning som "tränarsönerna" (ett annat vanligt sätt att komma in i branschen).

68. Bruno Nilsson 2004-06-04.

sin tränares barns hästar för att lära sig rida. Därefter kunde han rida med någon som hade en kapplöpningshäst.⁶⁹ Att alla tränare inte tog detta ansvar är uppenbart. Kanske handlar det om en förändring över tid – kanske var det bara andra tränare som visade mindre ansvar. Från Johns berättelse ovan om 1970-talet står klart att han fick jobba mer i stallen och rida minde än han väntat sig. Detsamma gällde på Annettes första jobb. Hon berättar att det var mest mockning och när hon väl fick rida fick hon inte så mycket hjälp.⁷⁰

Arbetets fostrande funktion återkommer i boendet. Precis som 1700- och 1800-talens hantverkarlärlingar bor och bodde många hästskötare på sin arbetsplats. I Newmarket, England, är det vanligt att hästskötarna bor i härbärgen på stallbacken. Boendet är ofta en del av lönen och hästskötarna där anger ofta boendet samt de höga hyrorna i Newmarket som skäl till varför de stannar på sina arbetsplatser.⁷¹ Alan och John, som här fått representera olika generationer, har erfarenheter från England och berättade att när de kom till sina första tränare bodde de tillsammans med andra lärlingar.⁷²

I Sverige har antalet lärlingar per tränare varit färre än i England och att bo med sin tränare har inte varit lika vanligt. Det finns dock flera exempel på att tränaren ordnat bostad åt sina hästskötare.⁷³ I slutet av 1940-talet inrättades ett lärlingsboställe på Ulriksdal till de lärlingar som gick i lära hos tränare där. Det fungerade fram till 1953 då det stängdes, eftersom Barnavårdsnämnden i Solna menade att ungdomarna inte skötte sig och inte kunde förväntas sköta sig själva.⁷⁴ Fortfarande i dag finns det exempel på att hästskötare bor tillsammans med tränare. Ett sådant boende är inte begränsat till galoppporten, utan finns även inom annan hästsport.⁷⁵

Trots att arbetet har en fostrande karaktär och att en progression är inbyggd, är det viktigt att komma ihåg att möjligheterna till avancemang inte gäller alla hästskötare. En uppföljning av anställda inom travsporten visar på yrkets genomgångskaraktär. Här har den största gruppen övergått till bygg-

69. Alan Jack 2004-06-14.

70. Annette Jarvén 2004-04-05.

71. Cassidy 2002, s 108; Coyer-Moore & Simpson 2004, s 291.

72. John Ricketts 2004-04-02.

73. Svenska Lantarbetarföreningen, Korrespondens mellan avdelningarna, Avdelning 275, 7 april 1964, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB); s st, 2 augusti 1965. Se även t ex *Lantarbetaren* 2000:1, s 14f; 2000:3, s 4-7.

74. *Aftonbladet*, 29/11 1948; *Trav- och galopporden* 1949:6, s 9; s st, 1949:8, s 9; *Trav- och galopporden* 1950: Vinternummer, s 62; *Trav- och galopporden* 1953:45, s 11; Svenska lantarbetareförbundet, Korrespondens mellan avdelningarna, Avdelning 275, Protokoll vid lärlingsnämnden, 25 augusti 1953; s st, Protokoll från möte i lärlingsnämnden, 1 okt 1953, ARAB.

75. Se även t ex *Lantarbetaren* 2000:1, s 14f; s st, 2000:3, s 4-7.

nadssektorn, där deras tidigare yrkesverksamhet inte räknas. Avgången inom galoppsporten är högre än inom travsporten, vilket förklaras av en bristande yrkesutbildning.⁷⁶ Lärlingar har en särskild status, men att avancemanget går så långt som till tränaryrket är naturligtvis inte säkert. Här finns ett problem i min analys, som kan kopplas till materialets karaktär. Dem som jag intervjuat är personer som är kvar inom sporten.

Jag har berättat en framgångshistoria där fostrandet är tydligt, men många hästskötare slutade långt innan målet uppnåts. Det är möjligt att de som slutade utan att avancera skulle beskriva arbetet på ett helt annat sätt. Kanske man skulle tala om exploatering av barns arbete, men det vet jag ingenting om. I familjen Killick, som är känd inom galoppkretsar både som tränare och jockeyer, finns det både exempel på att man avancerat inom sporten och att man valt att göra något annat. George Killick, proffstränare i Sverige sedan 1933, fick två söner, George och Robert, som bäge red för fadern.⁷⁷ George red 13 år för sin far, men bestämde sig sedan för att i stället bli sjukgymnast, eftersom han då skulle ha bättre möjligheter att försörja sin familj. Sonen Robert fortsatte i faderns fotspår.⁷⁸ Alan, som jag intervjuat, berättar att när han slutade rida valde han i stället att utbilda sig till fastighetsskötare och kom sedan att arbeta bland annat som "starter" (den person som startar löpen) på Jägersro och Klampenborg (galoppbanan utanför Köpenhamn). Han valde bort att bli tränare, eftersom han ville ha en säker inkomst för sin familj. Trots att inte alla som någon gång börjat som hästskötare faktiskt haft möjlighet att på sikt bli jockeyer eller tränare är det tydligt att arbetet beskrivs som fostrande. Genom att beskriva arbetet på detta vis görs barns arbete legitimt.

Sammanfattande diskussion

I den här artikeln har jag velat synliggöra och förklara kontinuiteten i hästskötarnas arbete under 1900-talet. Jag har också velat diskutera begreppen generationsperspektiv och barnarbete.

Många av dem som arbetat i stallet har varit minderåriga och barndomen har varit en period för utbildning. Under 1900-talet har allt fler gått i skolan allt längre i Sverige. Att teoretisk utbildning är en väg till arbete ses som en självklarhet och teoretisk utbildning värderas högt. För bara hundra år sedan

76. "Trav och galoppsport i Sverige", Ds Jo 1972:8, s 83–86.

77. *Trav- och galopporden* 1933:10, s 6.

78. *Trav- och galopporden* 1939:4, s 7; s st, 1968:11, s 24; Alan Jack 2004-06-14.

värderades de praktiska kunskaperna högre än i dag. För att då lära sig ett yrke tränades barn genom att gå i lära och att arbeta. Praktisk utbildning har inte helt försvunnit och på vissa områden är den fortfarande oundgänglig. Arbete med hästar är ett sådant område. Därför är stallarbetet svårt att klassificera enligt den anglosaxiska barnarbetsterminologin *child labour-child work*; med hjälp av de svenska begreppsdikotomierna skadligt/oskadligt samt instrumentellt/fostrande arbete kommer man något längre.

Arbetet i stallet beskrivs av dem jag intervjuat som fostrande och i viss utsträckning skadligt. Jag menar att sporten har haft en acceptans för denna skadlighet just eftersom arbetet varit fostrande. De tuffa arbetsvillkoren legitimeras av att man har möjlighet att utvecklas. Det finns inte heller något starkt fackligt arbete för att förändra arbetsvillkoren. Anslutningen till facket är låg, vilket också kan förklaras av att hästkötarna identifierar sig med yrket i sig, på samma sätt som lärlingar och gesäller inom det traditionella hantverkssystemet.⁷⁹ Det är inte heller så att arbetsgivarna, det vill säga tränarna, har bättre arbetsvillkor. Många arbetar långt mer än 40 timmar i veckan till låga löner.

Det är även viktigt att påpeka att man på senare tid inom sporten försökt motverka skadligheten genom att skolutbildningen för hästkötare.⁸⁰ Vikten av praktik betonas. År 1979 påbörjades gymnasieutbildning för hästkötare inom trav och galopp i Stockholm, Kramfors och Mölndal (i Malmö påbörjades utbildningen 1980). För behörighet till kursen krävdes grundskola samt arton månaders praktik inom yrkesområdet. Kursen var upplagd som två 4,5-veckors perioder, med en mellantid på sex månader som skulle ägnas åt praktik. Aktiebolaget Trav & Galopp (ATG) var med och planerade kurserna samt var delfinansierad genom lärarlöner, undervisningsmaterial och stipendier.⁸¹ Utbildningens betydelse fortsatte att diskuteras och 1984 tillsattes en kommitté med representanter från ATG, STC och SGC för att utreda behovet.⁸² 1987 fick trav- och galoppsporten tillsammans med Riksidrottsförbundet rätt att starta en folkhögskola där utbildning av hästkötare skulle äga rum.⁸³ I dag finns det fler möjliga utbildningsvägar för den som önskar bli hästkö-

79. Jfr Coyer-Moore som talar om den låga fackliga anslutningen som en följd av en utvecklad individualism samt att hästkötare identifierar sig med galoppvärlden ("the Turf"). Coyer-Moore & Simpson 2004, s 291.

80. SOU 1991:7, s 46.

81. AB Trav och Galopp (ATG), Årsredovisning 1978, s 5; s st, 1979, s 10 (se vidare s st, 1980, s 13): ATG – årsredovisningar, Okatalogiserat tryck, Kungliga biblioteket (KB).

82. ATG, Årsredovisning 1984, s 5: Okat, KB.

83. ATG, Årsredovisning 1987, s 5; s st, 1988, s 22; s st, 1989, s 22; s st, 1990, s 22: Okat, KB.

tare, till exempel på naturbruksgymnasier och utbildningar i form av kurser hos privatpersoner.

Trots de tuffa villkoren fortsatte och fortsätter många hästkötare sitt arbete. Samtal med personer som arbetat inom hästsporten ger inte utrymme för eländesbeskrivningar – tvärtom. När det gäller galoppsportens arbetare är det tydligt att även om lönerna är låga så ger sporten dem en möjlighet att fortsätta med något de i annat fall inte skulle ha råd att göra, nämligen rida.⁸⁴ I Cases studie om den amerikanska kapplöpningskulturen är det tydligt att informanterna aldrig skulle vilja hålla på med något annat.⁸⁵ Detsamma gäller de svenska intervjupersonerna.⁸⁶ Lena uttryckte det så här:

– *Om du vann då? Säg att du skulle vinna, tre miljoner. Vad skulle du göra då?*

– Då skulle jag måla stallet. Sen skulle jag köpa mer mark, trots att det nästan är omöjligt. Jag har försökt att komma åt mer mark för att göra större hagar för att göra det mera drägligt för hästarna. Jag skulle också köpa någon riktigt fin häst. Men jag skulle fortsätta med det här. Ja, det skulle jag.⁸⁷

84. Nadja Bellander 2003-10-09 & 2004-03-19; John Ricketts 2004-04-02; Helena Gärtner 2004-07-14; Lena Natt och Dag 2003-11-29.

85. Case 1991, s 139–149.

86. John Ricketts 2004-04-02; Lena Smedman 2004-07-15; Lena Natt och Dag 2003-11-29; Nadja Bellander 2003-10-09; Christina Odenberg 2004-08-20.

87. Lena Natt och Dag 2003-11-29.

Children's Stable Work in Sweden during the 20th Century

This article has two aims. First, it analyses and explains the continuity of the work of stable grooms. Secondly, it discusses and develops a generational perspective and concepts of child work and child labour.

From a generational perspective it is obvious that a majority of people working in stables began working there when they were very young. During the first period of their working life, children learnt their tasks under the supervision of adults.

During the 20th century an increasing number of children have attended school and the time children have spent in school has also increased. Today it is accepted that theoretical education is necessary for high status jobs. A hundred years ago practical skills were an important qualification in the labour market.

Of course, vocational training has not disappeared completely and in many areas it is still essential. Tending horses is one such area. This is why it is difficult to use common concepts from the history of children's work, such as *child labour* – *child work*. Analysis of children's work can be developed by introducing the dichotomies harmful/harmless and instrumental/rearing. Children's work can be both harmful and instrumental, e.g. working in mines; harmful and rearing, e.g. working as a chimney-sweep; harmless and instrumental, e.g. sewing T-shirts for a few hours to earn money for schooling; harmless and rearing, e.g. doing the family dishes. The article argues that children's work in stables has been accepted, despite the fact that it is physically damaging, because it has been seen as rearing.

Keywords: stable work, horses, horse racing, child labour, child work, generation, gender, history